

Cateva cuvinte despre istoria comunitatii evreilor din Timisoara

Istoria comunitatii evreilor din Timisoara este strans legata de istoria orasului in care se disting 5 epoci:

Secolele 12-16: Timisoara cetate de granita si resedinta de regiune a regatului ungar.

Secolul 16 - inceputul sec 18: ocupatia otomana

Secolele 18-19 : Timisoara - centru militar si administrativ austriac

1876-1919 : Centru administrativ, industrial si comercial al Ungariei ca parte a imperiului Austro Ungar

1919 - pana azi: Centru administrativ, industrial, comercial si universitar a Romaniei.

Primele indicii ale prezentei evreiesti sunt din epoca otomana: din documentele de predare a cetatii reiese existenta unor familii evreiesti (de provenienta sefarda) si in cimitirul din calea Lipovei, cea mai veche piatra de mormant dateaza din 1636, este mormantul lui Azriel Assael, rabin si medic.

Odata cu ocupatia austriaca a inceput reconstructia cetatii si a orasului.

Orasul a inceput sa fie populat cu oameni veniti din toate colturile imperiului printre care au fost si meseriasii si mici comercianti evrei. Pe masura dezvoltarii orasului s-a dezvoltat si comunitatea evreilor a caror participare la viata comunitara era insa limitata ca si in tot restul imperiului evreii fiind doar tolerati. Singurii evrei intelectuali acceptati au fost medicii.

La inceput, comunitatea sefarda a fost cea dominanta (1716-144 suflete) avand in frunte pe rabinul Jacob Moises, dar deja din 1739 numarul aschenazimilor a devenit majoritar.

Din aceasta epoca se remarca personalitatea prim-rabinului Oppenheimer Zvi Hirsch, "csodarabbi" cunoscut ca mare savant talmudic "gaon Rabbi Herschele Temeswarer" care impreuna cu presedintele Gabriel Gerstl au condus comunitatea in prima jumatate a secolului. Constructia sinagogii din str Marasesti a fost initiata la sfarsitul acestei perioade cu sprijinul lui Ignaz Eisenstatter (1862).

La sfarsitul secolului XIX, comunitatea numara aproape 4000 de suflete.

Dupa formarea Austro Ungariei si trecerea orasului sub autoritatea guvernului Ungariei, orasul si-a pierdut functia militara, cetatea a fost demolata si a inceput dezvoltarea economica si culturala accelerata a orasului.

In acelasi timp situatia evreilor s-a modificat fundamental : au devenit cetateni egali in drepturi si datorii. In consecinta evreii au inceput sa participe in toate ramurile de activitate. Au aparut primii intelectuali – ingineri, avocati, ziaristi, artisti si au aparut primele mari intreprinderi

infiintate de evrei: Fabrica de bere, Fabrica de pantofi, Fabrica de spirt, Industria Lanii s.a.

O mare parte din noile constructii de la inceputul secolului 20 au fost initiate de familii de evrei si numeroase cladiri care marcheaza imaginea orasului au fost ridicate de arhitecti evrei.

Au aparut primii evrei cu functii in viata publica: Frederic Hajdu, deputat in parlament, Adolf Vertes, vicepresedintele camerei avocatilor, Iosef Tyrman, medic sef militar, Armin Breier medic sef al judetului.

In aceasta epoca au fost construite sinagogile din Fabric si Iosefin si a luat fiinta separat comunitatea ortodoxa (1871). Comunitatea sefarda a ramas o mica minoritate.

Numarul membrilor comunitatii a ajuns la peste 7000 suflete, cca 10% din populatie orasului

Presedintii celor doua comunitati au fost la sfarsitul secolului Adolf Vertes si Israel Totis. Primii rabini au fost Dr Hirschfeld iar apoi Mauritiu Lowy.

Dupa incheierea primului razboi mondial Timisoara a devenit unul din centrele urbane cele mai importante ale Romaniei Mari. Comunitatea din Timisoara a beneficiat si ea de dezvoltare economica si culturala care a caracterizat Romania de atunci. Infiintarea scolilor elementare si a liceelor izraelite, initiate inca din timpul razboiului, s-a realizat acum contribuind in mare masura la pregatirea tineretului evreu si la raspandirea culturii evreiesti.

Directorii acestor scoli au fost Victor Deznai, Dr Iosef Marcus, Izidor Marton, Sidonia Herz, Leopold Fleischer si Zoltan Szekely.

Evreimea a luat parte importanta din viata economica si culturala a orasului. Mentionam din aceasta epoca pe avocatul Artur Weiss si pe secretarul Salamon din conducerea comunitatii

Viata religioasa a fost sustinuta de rabinii acestei epoci: Dr Maximilian Drechsler, rabinii Schuck si Jacob Singer .

Numarul membrilor comunitatii a ajuns la peste 12000, cca 11% din populatia orasului.

Venirea la putere a legionarilor in anul 1940 a insemnat o cotitura dramatica in viata comunitatilor evreesti din Romania. Pierderea drepturilor cetatenesti, excluderea din mare parte a activitatilor economice si culturale, concentrarea evreilor in centrele mari urbane, mobilizarea in detasamente de munca obligatorie, confiscarea caselor, aparatelor de radio, vehiculelor personale (inclusiv biciclete) obligatiile de plata a unor impozite speciale au dus la mari greutati in viata tuturor evreilor, Numarul de suflete a crescut la 14000 din cauza deplasarii familiilor evreiesti din toate localitatile din regiune la Timisoara.

Comunitatea evreilor din Timisoara a fost la inaltime in aceasta perioada. A reusit sa mentina in functiune scolile evreiesti, a largit activitatile culturale, a asigurat asistenta sociala si materiala celor cu mari greutati. Personalitatea presedintelui de atunci a comunitatii, Dr Ligeti a contribuit in mare masura la succesele comunitatii din Timisoara.

Rasturnarea dictaturii fasciste a readus si comunitatea evreilor din Timisoara la sperante noi.

O parte din comunitate a avut incredere ca in noul regim va dispere antisemitismul si a participat cu entuziasm la ceace se numea atunci constructia socialismului. O alta parte, din ce in ce mai mare, a inteles lectiile trecutului si s-a folosit de deschiderea temporara a posibilitatilor de plecare in Israel.

In aceasta epoca grea conducatorii comunitatii au avut un rol important in sprijinul sufletesc dat membrilor sai.

Rolul principal in acest sens l-a avut regretatul rabin Neumann.

Personalitatea sa a fost poate cel mai bine ilustrata de Mitropolitul Banatului, N. Corneanu, impreuna cu care a creat o atmosfera de convietuire armonioasa intre etnii si religii:

"Oameni precum eminenta sa Prim Rabinul E. Neumann sunt mai mult decat necesari in vremea de acum ca unul ce constitue un exceptional reper moral pentru noi toti."

Timpul a demonstrat ca antisemitismul a disparut numai in mod oficial si de fapt continua sa devina din nou puternic. In consecinta, treptat, evreimea din Timisoara a folosit ocaziile oferite de guvernul roman si a luat, in majoritate, drumul spre Israel.

Azi comunitatea numara doar 569 membri.

Tomi Laszlo